

КРАСИМИР ДЕЛЧЕВ*
НОВОЕВРОПЕЙСКАТА ФИЛОСОФИЯ НА ИСТОРИЯТА
НА СТЕФАН ПОПОВ

Abstract: The article analyzes Stephan Popov's philosophy of history.

Keywords: philosophy of history; nation.

През 1970 г. излиза книгата на Стефан Попов „Der Wille zur Gestalt“, в която той предлага оригинална гещалтна философия на историята, касаеща появата и развитието на четири велики европейски нации: Англия, Франция, Германия и Русия, в периода XVII–XX век.

За нея се появяват рецензии в западния печат (разбира се, в тогавашна комунистическа България се мълчи). Ласкави отзиви на български срещаме след падането на режима края на 1989 г. Петър Увалиев огласява заглавието ѝ: „Воля за самоизвайване“, отбелязвайки, че по размах тя се родее „с планетарните теории на Освалд Шпенглер и Арнолд Тойнби“ (с. 8 от предговора му към: „Безсъници“ на Ст. Попов, изд. къща „Летописи“, София 1992). А Христо Огнянов предава заглавието ѝ с: „Воля за облик“ в своя предговор към другата българска книга на Попов („Българската идея“, изд. „Летописи“, София 1994, с. 9). Той посочва и философското начало в това проучване на устрема към нация на въпросните четири народа.

След това отново пада завеса на мълчанието за тази книга, в която, макар заглавието ѝ да звучи „нищшеански“, са оборени също философиите на историята на Шпенглер и на Тойнби.

Главните новаторски залози в това гещалтно философско-историческо изследване според мен са следните:

– Философско засилване и разширяване на съдържанието на самото понятие „гещалт“, превърнато в основно в изследването на Ст. Попов.

Това понятие навлиза във философията откъм психологията на времето, когато последната все още се счита за част от нея в началото на XX век. То визира определена „разчленена цялостност от феномени“ – пространствено и/или времево разчленени. В естетиката функционира като синоним на понятието „форма“ за насочване специфичния предмет на естетическото съзнание, а в психологията обозначава „единството на едно психично многообразие“ (Ulfig 1997: 156). Гещалтното единство е различно от съотношението: „цяло“–„части“. То определя и подрежда разчленените феномени, разглежда ни често и като негови „функции“, може да интегрира в себе си нови или да изключва стари, функционирайки като „структура“ с „елементи“. В гещалтпсихологията такова психично единство е „преживяването“. В естетиката се говори за „гещалтни качества“ в художественото произведение на поета. Художествената гещалтна форма от идеално и душевно естество предшества и се реализира (материализира) в предметността на произведения на изкуство-

* Проф. дфн в СУ „Св. Кл. Охридски“. Email: delchev.krasimir@abv.bg

то, но също се видоизменя във времето и пространството и може да интегрира нови или да спестява, редуцира стари елементи. Тя е свързана с креативността, с творчеството, за някои е израз на „божественост“ и „гениалност“.

Всички тези смислосъдържания, обхващащи също: разсъдък, разум, дух, знание, идеи, просветеност, умения, воля за създаване (извайване) на нови форми, формотворчество, разрастване, засилване, решаване на различни противоречия, патетика, жертвоготовност, прочувственост – Стефан Попов свързва с „нацията“ като западноевропейски феномен в периода XVII–XX век, появяваща се отначало в Англия, сетне във Франция, Германия и Русия, около която казва нещо и за други „закъснели нации“ като Италия и Испания. А доколкото гешалтните процеси на „даване на форма“ и „приемане на форма“ касаят също обществените сфери: религия, изкуство, икономика, право, държава, култура, нравственост, образование, наука, техника, политика вътрешна и външна – колониални завоевания, световна търговия, войни, подчинение на други държави – той проследява философско-исторически съответните гешалтни тенденции и видоизменения в тези области. Напипвайки тези „тенденции“ дава и някои „прогнози“ за бъдещето на „гешалта Европа“, който от един момент започва да засенчва и замества стария гешалт „нация“.

Тази амбициозност придава невероятна динамичност и енциклопедичност на неговата новоевропейска философия на историята, която впечатлява и със своя размер (680 страници ситен шрифт!).

– Гешалтният подход позволява на Ст. Попов да обедини в своята философия на историята двата диспаратни типа на историоризиране: история на идеите с история на волята (желания, мечти, утопии, пориви) и на делата – разумни, добре обмислени и спонтанни, ирационални, неосъзнати, непросветени чак до варварски и груби, жестоки постъпки и престъпления, включително политически, каквито не липсват в историята на европейските нации. Философското му тълкуване обхваща като ветрило целия този широк диапазон. Също екстремните национални изяви на идеен и волеви произвол.

Гешалтното единство, бидейки опосредстващо, средишно между полюсите на материалното и идеално-душевно (съзнателно и неосъзнато) е един вид „трансформатор“ с възможности за превключване и постоянно функционално действие векторно – в едната и/или в другата посока, досежно изброените по-горе социални сфери на живот, касаещи човешките феномени, особено този най-комплексен феномен – „нация“, исторически възникнало динамично силово единство: волево, чувствено и мисловно, органично, духовно и материално-действено. Между многообразно разчленените му „елементи“, „сили“, „функции“ възникват напрежения, колизии, противоречия. В това число между волепориви, мислоустреми, идеали и действителност, материални интереси, страсти: философия и живот, икономика и политика, религия и търговия, пари и власт, класи, раси, племена, народи, държави, съюзи от държави, бедност и богатство, изкуство и техника, социални проблеми, необходими, нужди и „свобода“, „елит“ и „маси“.

Ст. Попов проследява и философски обяснява, интерпретира – къде, кога, как и защо именно „така“ отделните национални гецапти на Англия, Франция, Германия, Русия се възправят пред, или сами си създават съответните вътрешни и външни напрежения, конфликти, социални проблеми; каква гъвкавост, образованост, интелект или неразумност, утопична нереалистично-обсебена воля проявяват, съумяват или не да решат тези противоречия и конфликти, интегрират ли или не нови социални „слоеве“, елементи, населения, области, или се заплитат в още по-дълбоки противоречия и си „себепричиняват“ щети, жертва на средства и хора, загуби...

В изследването си Попов доказва, че в хронологичното и пространствено разгръщане и предвиждане на гецапта „Нация“ от Англия XVII век, през Франция XVIII век, Германия XIX–XX век и Русия XX век, най-гъвкав емпирично-реалистичен, със способности за най-широка интеграция на нови сфери и социални слоеве този „западен феномен“ е характерен за Европа, тръгнал от Англия, сетне отишъл и развил се най-мощно в САЩ, постепенно намалява с придвижването по вектора Запад–Изток, минавайки през Франция, стигайки Германия и накрая до Русия, губи своя реализъм, умение за решаване на конфликти, интегративна сила и гъвкавост, като за сметка на това се засилват идеалистичността, мечтанията, утопиите, бленуванията за „чистота“, „безсмъртие“, „вечност“, „равенство“, „земен рай“, „нов човек“, изчезване на държавата и правото, „царство на свободата“ и всякакви други невъзможни и неосъществими мислопориви, като в „името на“ класови и расови интереси започва себеотрицателното жертване на свои и чужди граждани, интелигенция, геноциди, престъпления, вследствие на което въпросните нации (особено Германия и Русия) причиняват на други и на себе си огромни беди и катастрофи.

Характерна в това отношение е таблицата, която Попов, демонстрирайки културологичен и социологически апломб, ни предлага с два дяла (Роров 1970: 538). Първият обхваща разчленяванията, които са били интегрирани в националните гецаптни формулировки на Англия, Франция, Германия и Русия. А вторият – на каква основа е станало това:

Интегрирано:

„в Англия	Аристокрация	гражданско съсловие	работничество	маса
Франция	–	гражданско съсловие	работничество...	маса
Германия	–	–	работничество	маса
Русия	–	–	–	маса“

Тази интеграция в националния гецапт е станала в тези страни:

„На основа на:

Англия	Религия	Култура	Държава	Стопанство
Франция	–	Култура	Държава	Стопанство
Германия	–	–	Държава	Стопанство
Русия	–	–	–	Стопанство“

(Роров 1970: 538).

Забелязваме как националният гещалт на Франция в своята интеграция отказва да приеме и разделя (отделя) от себе си областта на религията. Сетне в гещалта на Германия се малтретира и културата, а в този на Русия основата се стеснява още повече – чрез класово-партийна диктатура се погават религия, култура и държава; остава само стопанската (икономическата) сфера, чрез която цялото население, в което слоевете на аристокрацията, гражданството (буржоазия) и работничеството са потъпкани, редуцирани до „маса“ обезличени индивиди, направлявани от псевдо„елита“ на партийната олигархия.

В това свое обобщение Попов гениално е усвоил философско-историческите постижения на Шпенглер и на Ортега-и-Гасет, вземайки предвид нововременното изникнало социално разделение: елит–маси, с появата на т.нар. „масово общество“ и залязването на културата в „цивилизацията“.

Но, както е забелязал още Петър Увалиев (в гореупоменатия негов предговор в „Безсъници“), Ст. Попов не е съгласен с „песимизма“ на Шпенглер. Собственото му тълкуване, в отлика от „Залезът на Запада“ на Шпенглер, е оптимистично. Той съзира в Европа съзряващия нов бъдещ гещалт от обединено наднационално естество. А за разлика от Тойнби, макар на места Попов да говори за „божественост“ на гещалта на нацията, визирайки творческото начало, той не е сигурен, че бъдещето на Европа е някакво завръщане към „религията“. Във финалните редове на неговия труд, в отлика от финалното верско обръщане на Тойнби, той набляга на „драматиката“ на европейското историческо развитие XVII–XX век и божественото начало е апелирано в една по-скоро художествена форма, гласяща: „Може би тогава една божественост отгоре ще се убеди, че тук, на Земята, обитава едно човечество, което е заслужило въздигането си в небето със своята воля за свето-гещалтност“ (Роров 1970: 677), намеквайки, че в бъдещето самият „гещалт Европа“ ще бъде заменен с един още по-обхватен гещалт на цялото световнообединено човечество! Тръгнало от „отвъдност“ към „отсамност“.

Има някои неща, в които не съм съгласен с изказаните мнения на Ст. Попов. Например, не приемам острата критика, въз основа на автори „втора ръка“, критици на Дилтай и Хайдегер, която той възпроизвежда. Струва ми се, че би било по-добре да използва в оригинал самите основни трудове на Хайдегер и Дилтай. Също критиката му срещу Шпенглер не е напълно коректна. В действителност „морфологията“ на историята, практикувана от Шпенглер, макар доста биологична, по същество функционира като – „гещалтният метод“ на Попов. Хайдегер в „Битие и време“ не е субективистичен, както погрешно считат повечето му критици, защото освен „винаги-моеви“ проект за автентично „може-не-да-се-бъде“ той допуска и колективните проекти на „генерацията“ и „народа“, които, нерядко прегърнати като личен проект, могат да отведат и отвеждат (каквото е намекът на Хайдегер за национал-социалистическия проект) в тупика на колективното „провиняване“ и „заблуди“.

От друга страна, не бива да се вини Дилтай за неговата „философия на светогледите“ или за някакви провинения в „релятивизъм“, защото, привличайки и „биографичния метод“ към „разбирането“ в своята херменевтика, той си набавя за „следпреживяването“ нужната обективност, избягвайки релятивистката субективност. Но дори Хайдегер е несправедлив в критиките си срещу Дилтай, макар той да се обявява върху му в своята екзистенциално-херменевтична феноменология.

Стефан Попов, единствен от българските философи на историята след Бицили, прилага нова гещалт-херменевтична феноменология, изследваща условията на възможностите за успехи на европейските нации, определящи тяхната „историческа съдба“.

В последния си голям философски труд, обхващащ 520 страници: „Am Ende aller Illusionen. Der europäische Kulturpessimismus“. Verlag Wissenschaft und Politik. Köln 1982, демонстрирайки характерните за него дълбока ерудиция и алпинистки-пламенен художествен стил, Стефан Попов вече е напълно коректен. Спазвайки добрия академичен тон, той го е снабдил с обстойна библиография на цитираните източници, издание, година, страница...

Нещата вече са безупречни, едно „последно сбогом“ с въображаемите читатели. Що се касае до нашата „европейски жадна“ публика, добре би било неговите два големи философски труда да се преведат на български език. Радващо е, че в тях се срещат обстойни критики на марксизма и на погрешния „активизъм“ на национал-социализма, фашизма, болшеvizма, сталинизма и комунизма. Макар че все още в Югоизточна Европа „бродят призраците“ стари от времената, когато цялата „гещалт-психология“ и „гещалт-теория“ биваше обвинявана в „идеализъм“, като ѝ се противопоставяше не друго, а „условният рефлекс“ на павловизма и бихевиоризма, две учения, удачно-прилагани за „водачество“ над безпросветните „маси“.

Докато Стефан Попов е автор, който според неговата съпруга: „обичаше планините и хората, музиката и цветята, красотата, изкуството и истината. От всичко обаче обичаше най-много свободата“ („Безсъници“, с. 4).

ЛИТЕРАТУРА

- Ulfig, Al. 1997. *Lexicon der philosophischen Begriffe*. Wiesbaden: Fourier Verlag.
- Popov, St. 1970. *Der Wille zur Gestalt*. Verlag Meisenheim am Glan: Anton Hain.